



Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No: 645-1

Kutadgu Bilig
Yüsun Has Hâcib

Günümüz Türkçesine Aktaran
Yaşar ÇAĞBAYIR

Yayın Koordinatörü: Murat Aydemir

Tashih: Tuba Nur Kaya

İç Tasarım: Tuncay Avşar
Kapak Tasarımı : Yılmaz Cahit Aydın

7. Baskı, Aralık 2023, Ankara, 3.000 adet

ISBN 978-625-4281-28-0

Sertifika No: 48058

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu'nun 12.02.1998 tarih ve 2 sayılı kararıyla uygun görülmüş ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin 16.06.1998 tarih ve 905-2/a kararıyla basılmıştır.



Ostim OSB Mah. 1256 Cadde

No: 11 Yenimahalle / ANKARA

0312 354 91 31 (pbx) - 0312 354 91 32

bilgi@tdv.com.tr

KUTADGU

Bilgi

Yûsuf Has Hâcib

İÇİNDEKİLER

| | |
|---|----|
| Ön Söz..... | 1 |
| Kutadgu Bilig Sözünün Anlamı..... | 7 |
| Kutadgu Bilig'in Konusu..... | 9 |
| Yûsuf Has Hâcib'e Göre Kutadgu Bilig..... | 11 |
| Kitaba Eklenmiş Bir Ön Söz..... | 12 |
| İlig Cevabı Ögdülmüş'ke..... | 14 |
| Hükümdarın Ögdülmüş'e Cevabı..... | 15 |
| Okuyucuya..... | 16 |
| Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla..... | 17 |
| Bilgi ve Akıl..... | 23 |
| Dil..... | 25 |
| Hükümdara..... | 27 |
| İyilik..... | 30 |
| Bilgiyi Rehber Edinenler..... | 32 |
| Bilgi Bilgi Bilgi..... | 34 |
| Dünyadaki Mutluluk..... | 37 |
| Gündoğdu Adında Bir Bey..... | 38 |
| Yönetim Güç Bir İştir..... | 39 |
| Aydoldu Adında Bir Bilge..... | 42 |
| İkbal Sürekli Değildir..... | 51 |
| Kutun Erdemleri..... | 55 |
| İkbalin Uzun Sürmesi İçin..... | 57 |

| | |
|---|-----|
| İkbal Neden Gider? | 60 |
| Şükretmesini Bilmek..... | 62 |
| Mantıklı Yönetici..... | 64 |
| Doğruluk Üç Şeye Bağlıdır..... | 67 |
| Konuşmak Üzerine..... | 76 |
| Doruğa Varınca Mutluluk Sürekli Değildir..... | 82 |
| Aydoldu'nun Hastalığı..... | 83 |
| Aydoldu ve Oğlu Öğdülmiş..... | 87 |
| Hastanın Duası..... | 91 |
| Oğula Öğütler..... | 92 |
| Aydoldu'nun Vasiyet Mektubu..... | 95 |
| Aydoldu'nun Ölümü..... | 101 |
| Öğdülmiş, Hükümdarın Huzurunda..... | 103 |
| Vefa Borcu..... | 105 |
| Oğul Atasının İzinden Gider..... | 108 |
| İnsana Yararlı Olan..... | 111 |
| Zararlı Üç Şey..... | 112 |
| Bilgi Ne Zaman Kazanılır?..... | 113 |
| Vezir Olacak Adam..... | 114 |
| Devlet Hizmetinde Görev Verilecek Kişi..... | 117 |
| Yararlı İşler Bilgiyle Olur..... | 119 |
| Erdem Kazanmak..... | 121 |
| Babanın Rızasını Almak..... | 122 |
| Bilgi Edinme Yolları..... | 124 |
| Akıl Nedir?..... | 126 |
| Hizmetin Bedeli Ödenmelidir..... | 128 |
| Zevk ve Sevgi..... | 130 |
| Yöneticinin Özellikleri..... | 131 |

| | |
|-----------------------------------|-----|
| İyi Huylu Olmalı..... | 135 |
| Takva Sahibi Olmalı..... | 136 |
| Anlayış ve Gönüllülük..... | 137 |
| Tokgözlü..... | 138 |
| Cömert..... | 139 |
| Hayâ Sahibi Olmalı..... | 140 |
| Özü Sözü Bir..... | 141 |
| İhtiyatlı..... | 142 |
| İhmal Zulümdür..... | 143 |
| Doğru Sözlülük..... | 144 |
| Cesur..... | 145 |
| Beş Kötü..... | 146 |
| İyi Davranışlar..... | 147 |
| Sarhoş Eden İçkiler ve Kumar..... | 148 |
| Kibir ve Gurur..... | 150 |
| Yardım Duygusu ve Mertlik..... | 151 |
| Siyaset..... | 152 |
| Çalışanların Ücreti..... | 153 |
| Devlet Adamlığı..... | 154 |
| Vezirin Özellikleri..... | 156 |
| Başkomutan..... | 160 |
| Danışmanlar ve Başdanışman..... | 165 |
| Kapıcıbaşı..... | 169 |
| Elçiler..... | 172 |
| Yazıcılar..... | 175 |
| Hazinedar..... | 178 |
| Saray Aşçıları..... | 182 |
| Şerbetçibaşı..... | 185 |

| | |
|---|-----|
| Devlet Memurlarının Ücretleri..... | 188 |
| Huzurlu Günler..... | 194 |
| Yardımcı Gerek..... | 196 |
| İnsanlardan Uzakta İbadet..... | 207 |
| Bildiklerinden İnsanlar Yararlınsın..... | 211 |
| Devlete Hizmet..... | 214 |
| Danışmak..... | 216 |
| Dünya İşleri..... | 218 |
| Dünya Vasıtası ile Ahireti Kazanmak..... | 224 |
| Gönülsüz İş..... | 227 |
| Hükümdar Hükümünü Geçiremezse..... | 235 |
| Allah Dostu..... | 237 |
| İyiliklere Sebep Olmak..... | 242 |
| Devlete Hizmet Nasıl Olur?..... | 246 |
| Çalışma Arkadaşları ile İyi Geçinmek..... | 252 |
| Dostluk..... | 254 |
| Haset Etmemek..... | 259 |
| Halkla İlişkiler..... | 262 |
| Ehl-i Beyt ile İlişkiler..... | 264 |
| Bilgin ve Bilgelerle İlişkiler..... | 265 |
| Hekimler ve Büyücüler ile İlişkiler..... | 266 |
| Rüya Yorumcuları ile İlişkiler..... | 268 |
| Müneccimler ile İlişkiler..... | 269 |
| Şairler ile İlişkiler..... | 270 |
| Çiftçiler ile İlişkiler..... | 271 |
| Satıcılar ile İlişkiler..... | 272 |
| Hayvan Yetiştirenler ile İlişkiler..... | 273 |
| Küçük Sanatkârlar ile İlişkiler..... | 274 |

| | |
|--|-----|
| Yoksullar ile İlişkiler | 275 |
| Evlenmek..... | 276 |
| Çocuk Eğitimi..... | 278 |
| Hizmetçilere Nasıl Davranmalı? | 279 |
| Ziyafete Çağırarak ve Ziyafete Gitmek Usulleri | 281 |
| Ziyafete Davet Nasıl Olmalı? | 284 |
| Niçin Dünyadan Yüz Çevirip Olan ile Yetinmeli? | 286 |
| İyilikte Israr..... | 294 |
| Sabır..... | 296 |
| İşi Tadında Bırakmalı..... | 299 |
| Selamın Anlamı..... | 303 |
| Verilen Söz..... | 305 |
| Nasihat Rahmettir | 306 |
| Hükümdar Zahit Olabilir mi? | 317 |
| Yöneticiye Huzur Yoktur..... | 323 |
| İbadetleri Geri Bırakmak..... | 324 |
| Çalışmak da İbadettir..... | 326 |
| Yetiştğin Alanda Çalışmalısın..... | 329 |
| Dedikoduculardan Korunmak..... | 333 |
| Odgurmuş'un Hastalığı..... | 336 |
| Odgurmuş Dünyadan Göçtü..... | 344 |
| Ders Alabilmek..... | 347 |
| İyilerin Adı Kalır | 349 |
| Düzen Bozulunca..... | 350 |
| Bitirirken..... | 353 |
| Allah'tan Niyaz..... | 355 |
| Kaynaklar..... | 356 |

Ön Söz

Hayatta öyle değerler var ki hangi topluma giderse-niz gidin veya tarihin hangi devrine inerseniz inin özünde bir değişiklik bulamazsınız. Mesela doğruluk, her toplumda takdirle karşılaşılır. Sahibine de hemen her dinde sevap yazılır. Bunun gibi yalan da her toplumda kötülenir, sahibi cezalandırılır. Bunun nereden kaynaklandığını uzun boylu araştırmaya gerek de yoktur. Çünkü nerede insan hak ve hukukundan söz ediliyorsa orada bu değerlere ulaşılmış demektir.

Bence önemli olan, bu sosyolojik olguların varlığının bilinmesi veya kaynağının şurada burada olması değil, günlük hayatında insanın uygulayabilir olmasıdır. İnsanların doğruluğu ve doğruları övdüklerini çok görürüz. Ancak "Doğru nedir? Hangi şey doğrudur?" sorularını bunlara yöneltecek olursak alacağımız cevaplar ya basmakalıp ya da çelişkilerle dolu olacaktır. Doğrular, eğitimle kazanılır, eğitimle öğrenilir.

Günümüzde birtakım millî ve manevi değerlerin erozyona uğradığını görüyor ve bu durumdan şikâyetçi olmadan geçemiyoruz. Gelecekte ülke yönetimi üzerinde söz sahibi olacak gençlerimizin yanılığa

düşmemeleri için millî kimliğimizi yansıtan olumlu değerlerimizi benimsemeleri ve günlük hayatlarında pekiştirerek alışkanlık hâline getirmeleri gerekmektedir. Gençlere bu vadide yol gösterecek malzeme hayli çoktur. Tanınmış Türk büyüklerinin hayatlarından alınan anekdotlar yanında bu alanda yazılmış eserler ile gençleri yüz yüze getirmek, tanıtmak ve deyim yerinde ise tanıştırmak gerekir.

Bu türde örneklik edebilecek edebî eserlerimiz oldukça çoktur. Geçmiş yüzyıllarda meydana getirilmiş bu çeşit eserler bilim adamlarımızca ele alınıp işlenmiş ve kütüphanelerimize kazandırılmıştır. Ne var ki bunların çoğu ya edebiyatçıların ya da uzmanların anlayabileceği veya okuyabileceği niteliktedir. Bir gencin bunu okuması, zevk alması oldukça güçtür. Kendisini zorlayarak okuyup anlamaya çalışınca da geçen zaman ve yapılan çalışma karmaşıklığı arasında asıl amaçtan uzaklaşmış olmaktadır. Çünkü bu gençlerin sabrı ve gayreti bilim adamı düzeyinde değildir. Onlar bu değerlerle, daha basit ve neredeyse özet metinlerle tanıştırılmalı, böylece kendi geçmişinde var olan millî kültür değerlerini tanıma yolunu bulmalıdır.

Edebî metinlerin tamamı dile dayalıdır. Okunması ve anlaşılması, onların meydana getirildiği devrin dilini ve dil zevkini bilmekle mümkün olmaktadır. Günümüz gençliğinin meslek edinme kaygısı içinde dilimizin geçmiş dönemlerine ait özellikleri bütünüyle kavrayıp eski eserlerimizi okuma ve anlamaları mümkün olamamaktadır. Gençliğimiz bu eserlere gidemediğine göre, bu değerleri geçlerimizin ayağına getirmek gerekmektedir kanaatindeyim.

Millî değerlerimizi tanıyabilecekleri eserlerden birisi olan Kutadgu Bilig'i okuyup anlayabilecekleri dil olan günümüz Türkçesiyle gençlerimizin ayağına getirmeye çalıştım. Eseri kısmen özetleyerek, yer yer yazarın ifadesi dışına da çıkarak günümüz Türkçesine aktardım. Bu çalışma Kutadgu Bilig'in baştan sona bir tercümesidir, diye düşünülmemelidir. Kutadgu Bilig'in ele aldığı konu ve savunduğu fikirlerin dışına çıkılmadan, kendi sözlerimle düzenlemeye çalıştım. Mükemmelliğini iddia etmiyorum. Ancak gençlerimize Kutadgu Bilig'i okumaları yolunda bir başlangıç sağlayabileceğini sanıyorum.

Kutadgu Bilig, hemen her beyti birer vecize olup güzellik, doğruluk, iyilik üstüne afiş olarak, tabela olarak aşılabilecek, asıldığı mekânın görünümünü ve okuyan beyinleri süsleyebilecek cümlelerden ibarettir. Onda atalarımızın bizlere bin yıl öncesinden "Ey oğul, ayağını denk al, adam gibi davran!" tarzında uyarılarını bulmamak mümkün değildir.

Geçen bunca yıl ve değişen mekân çerçevesinde düşündüğümüzde bazı sosyal kuramların farklılaştığını görebiliriz. Mesela o günün yöneticisi, o gün hükümdar (bey)'dir. Olayın bir boyutu bey üzerine kuruludur. Ancak bey de olsa, bugünkü devlet başkanı da olsa, işin özünde yöneticidir. Onun için o günün bey'ine yöneltilen tavsiyeler, bugünün cumhurbaşkanına da hitap etmektedir; valisine, kaymakamına, bakanına, müdürüne de yöneliktir. Çünkü bunların hepsi birer yöneticidir; dünya düzeni içinde birer yönetim sorumlusudur. Çünkü uğraşları insanlar içindir, insanlar arası ilişkileri düzenlemektir.

Kutadgu Bilig, mesnevi tarzında yazılmış büyük bir edebî eserdir. Eserin tamamı (bugün elde bulunan metin) 6645 beyittir. Mesnevi tarzında yazılmasının sebebi, kafiye düzeninin uzun manzum eserler meydana getirmeye uygun oluşudur. Çünkü mesnevide her beytin mısraları kendi aralarında kafiyelenmiştir. Böylece diğer türlerde bulunan manzume boyunca süren aynı kafiyeyi bulma zorluğu ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Bu kafiye rahatlığı yanında eser, aruz ölçüsü ile yazılmıştır. Aruzun mütekarib bahrinin fa'ûlün, fa'ûlün, fa'ûlün, fa'ûl kalıbı kullanılmıştır. Bu vezin aynı zamanda eski Türk vezni olan hece ölçüsünün 6+5 veya 4+4+3 duraklı 11'li kalıbına uyum göstermektedir.

Şiirde önemli bir kusur sayılan "imale"ler çoktur. Türkçe kelimelerde aslında kısa olan açık heceler vezin gereği uzatılarak imale yapılır. Aruz ölçüsü ile meydana getirilmiş ilk Türkçe eserlerden birisi olması dolayısıyla Kutadgu Bilig'deki bu kusurlar hoş karşılanabilir.

Kutadgu Bilig'in dili Türkçedir. On birinci yüzyılda Karahanlı devletinde konuşulan Uygur Türkçesidir. Karahanlılara nispetle Hakaniye lehçesi, on beşinci yüzyıldan itibaren Çağatayca olarak adlandırılan bu Türk lehçesine günümüzde Özbekçe denilmektedir.

Kutadgu Bilig'in orijinali bugün elimizde bulunmamaktadır. Ancak bu orijinalden daha sonraları istinsah (kopya) edilen muhtelif nüshaları vardır. İlk eserin Uygur yazısı ile meydana getirilmiş olduğu, bugün elde bulunan Herat nüshasının Arap yazılı bir

başka nüshadan kopya edildiği Arat'ın Kutadgu Bilig I Metin adlı eserinde ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

Elinizde bulunan Kutadgu Bilig (Mutluluk Bilgisi) adlı bu kitap, Reřit Rahmeti Arat'ın Kutadgu Bilig I Metin adlı kitabından birleştirme, özetleme ve konunun akışına göre düzenleme yaparak meydan getirilmiştir. Biz eserin tıpatıp aktarmasını yapmaktan kaçındık. Bunun sebeplerini yukarıdaki paragraflarda açıkladık. Ama yine de söylemek gerekirse gençlerin ilgiyle okuyabilmesini sağlamak amacı güdüldüğünden yazarın bölümlenmesine ve bölüm başlıklarına bağlı kalmadan konunun akışına uygun başlıklar ve bölümler konuldu. Ayrı bölümlerde tekrar edilen söz ve ifadeler mümkün olduğu kadar aza indirilmeye gayret edildi. Dolayısıyla eser kısaltılmış oldu.

Yûsuf Has Hâcib'in eserine kazandırdığı üslup özelliklerini bu eserde görmemiz mümkün değildir. Ancak onun cümlelerinin yorumlu aktarma ve özetini bulabileceksiniz. Birkaç yerde metin ile karşılaşmanız için beyitler aynen alındı. Bazı yerlerde de manzum çeviriye yer verildi. Eserin aslını merak edenlere Arat'ın yukarıda adını verdiğimiz eserine başvurmalarını tavsiye ederiz. Okumak anlamak pek de güç değildir. Çünkü dil bizim dilimiz, eser bizim eserimizdir.

Metin içinde konunun özüne uygun olarak hadisler ve Kur'an'dan âyetler konuldu. Bundaki amacımız, eserde İslamiyet dışında Çin ve Hint dinlerinden kalıntılar arayanlara, aradıklarını bulduklarını zannedenlere cevap vermektir. İlk İslami Türk eserlerinden olması dolayısıyla eski Türk yaşayışı ve Müslümanlığın ana ilkeleri arasında çatışma

meydana getirmeyen ve dinde örf sayılabilen hususların Kutadgu Bilig'e yansıdığını görmek mümkündür. Bu tür kalıntıların, bugünkü yaşayışımızda bile hâlen bulunduğunu düşünecek olursak Kutadgu Bilig için bir abartı sayamayız. Eğer amacımızı aşmamış olsaydı, Kutadgu Bilig'in hemen her beyti için Kur'an'dan âyetler ve Kütüb-i Sitte'den hadisler bulup yazabilirdik. Özetlemek gerekirse Kutadgu Bilig, bir ayağı Türk Dünyasında, diğer ayağı da İslami nasrlara dayanan, sahasında özgün bir eserdir.

Bu büyük eserin meydana getirilmesi için kalem oynatıp emek veren Yûsuf Has Hâcib kadar gün ışığına çıkmasına vesile olan A. Zeki Velidi Togan'dan Muallim Rifat ve Reşid Rahmeti Arat'a kadar uzanan, uzman veya amatör olarak çalışma ve araştırmada bulunan bütün bilim adamlarına şükran ve minnet duygularımızı sunmayı bir borç bilirim. Aynı zamanda Reşid Rahmeti Arat'ın yukarıda ismi geçen eserlerinden yararlanmak üzere izin vererek elinizdeki bu kitabın meydana gelmesine vesile olan Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun Bey'e de teşekkürlerimi sunarım.

Allah, okuyanlara, feyzinden yararlanmayı nasip etsin.

Yaşar Çağbayır